

Панельна дискусія 2

ІНСТРУМЕНТИ ВІДНОВЛЕННЯ ТА ПОВОЄННА ЕКОНОМІКА МІСТ

artyukhtn@gmail.com

Артюх Т. М.

д.т.н., професор, Київський національний університет
імені Тараса Шевченка, Україна

НОРМАТИВНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ОЦІНКИ ПОШКОДЖЕНОГО ТА ЗРУЙНОВАНОГО МАЙНА ПІД ЧАС ВІЙСЬКОВИХ ДІЙ В УКРАЇНІ

АНОТАЦІЯ. У роботі визначено методологічні підходи, встановлені Національними та Міжнародними стандартами оцінки, чинною нормативно-правовою базою України щодо забезпечення процедури експертної оцінки пошкодженого та зруйнованого майна суб'єктів господарювання, визначення класів наслідків щодо будівель і споруд, певних інструментів для обрахування компенсації втрат для бізнесу на національному та міжнародному рівні.

КЛЮЧОВІ СЛОВА: експертна оцінка, пошкоджене майно, зруйноване майно, грошова оцінка.

За даними соціальних джерел інформації загальна сума прямих задокументованих збитків, завдана інфраструктурі України, спричинена російською агресією на території України, станом на січень 2023 року становить 137,8 млрд доларів (за вартістю заміщення). Загалом пошкоджено або зруйновано близько 150 тисяч житлових будинків, серед яких 131,4 тис. — це приватні будинки, 17,5 тис. — багатоквартирні. Суттєвого пошкодження під час війни зазнала інфраструктура, із завданими збитками на 35,6 млрд доларів, а втрати промисловості та підприємств становлять 13 млрд доларів» [1, 2].

Агресивна війна, розв'язана Росією, завдала території України колосальні втрати для нашої економіки, благополуччя родин, спричинила недоотримання інвестицій.

Відповідно до норм міжнародного права, Росія зобов'язана відшкодувати втрати, понесені Україною внаслідок військової агресії. Для забезпечення доказової бази стосовно втрат, що зазнала Україна вже сьогодні розроблено низку нормативно-правових документів, Реєстрів, процедур, настанов, методик, які дозволять створити найкращі шанси для обґрунтування компенсацій. Це дозволить підприємцям звернутися до міжнародного суду з метою доведення кримінального та воєнного злочину та повернення грошей у вигляді репарацій. Саме тому ця тема є актуальною та своєчасною.

Під час визначення стратегії оцінки пошкодженого та зруйнованого майна, потрібно чітко дотримуватися методологічних підходів, визначені Національними та Міжнародними стандартами оцінки, керуватися чинною нормативно-правовою базою України для забезпечення процедури експертної оцінки та залучення відповідних фахівців щодо здійснення технічного обстеження, визначення класів наслідків щодо будівель та споруд, певних інструментів для обрахування компенсації втрат для бізнесу і національному та міжнародному рівні. Відповідно до поставлених задач розглянемо послідовно низку нормативно-правових документів для забезпечення оцінки пошкодженого майна. Основними нормативно-правовими документами для здійснення процедури оцінки майна в Україні на сьогодні є:

1) Порядок визначення шкоди та збитків, завданих Україні внаслідок збройної агресії Російської Федерації, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 20.03.2022 № 326 [3];

2) Порядок проведення обстеження прийнятих в експлуатацію об'єктів будівництва, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12.04.2017 № 257 [4];

3) Порядок виконання невідкладних робіт щодо ліквідації наслідків збройної агресії Російської Федерації, пов'язаних із пошкодженням будівель та споруд, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 19 квітня 2022 р. № 473 [5];

4) Методика визначення шкоди та обсягу збитків, завданих підприємствам, установам та організаціям усіх форм власності внаслідок знищення та пошкодження їх майна у зв'язку зі збройною агресією Російської Федерації, а також упущеної вигоди від неможливості чи перешкод у провадженні господарської діяльності, затверджена Наказом Мінекономіки та ФДМУ від 18.10.2022 № 3904/1223 [6].

Відповідно до постанови [3] визначено напрями втрат (усього 21) та до них основні показники, що підлягають оцінюванню. Зокрема, «втрати житлового фонду та об'єктів благоустрою, втрати об'єктів громадських будівель, втрати об'єктів житлово-комунального господарства, шкода, завдана земельним ресурсам, втрати надр, економічні втрати підприємств, які включають втрати підприємств усіх форм власності, втрати фінансових активів, а також упущену вигоду від неможливості чи перешкод у провадженні господарської діяльності» тощо. Перелік основних показників у межах кожного напрямку не є вичерпним і може бути доповненим у методиках за кожною групою. Під час проведення оцінки пошкодженого майна, а також визначення шкоди та збитків згідно з постановою [3] рекомендовано як доказ брати до уваги дані космічного знімання, наявні геопросторові дані, цифрові картографічні матеріали на постраждалих об'єктах, а також дані аерознімання пілотованими та безпілотними апаратами об'єктів для фотофіксації завданої шкоди.

Під час визначення шкоди та збитків судовими експертами можуть застосовуватися методичні рекомендації та методики проведення судових експертиз, що внесені до Реєстру методик судових експертиз та авторські методики, розроблені та апробовані судовими експертами [7].

Важливою складовою оцінки пошкодженого майна є етап ідентифікації, який надає можливість оцінити технічний стан і ступінь його безпеки для подальшого застосування. Він починається з технічного обстеження та регламентується Порядком проведення обстеження прийнятих в експлуатацію об'єктів будівництва [4]. Цим Порядком визначаються першочергові та обґрунтовані заходи щодо забезпечення надійності та безпеки експлуатації пошкоджених об'єктів і розробляються заходи із їх відновлення. Обстеження пошкоджених об'єктів проводиться відповідно до методики, затвердженої Мінрегіоном, де визначаються особливості виконання зазначених робіт. Зазначимо, що для технічного обстеження багатоквартирних житлових будинків береться до уваги візуальний огляд, який проводиться відповідно до Правил утримання жилих будинків та прибудинкових територій, затверджених наказом Державного комітету з питань житлово-комунального господарства від 17 травня 2005 р. № 76. Визначення та залучення фахівців, які можуть проводити технічні обстеження, регламентовано Міністерством розвитку громад та територій України [8]. На сайті Міністерства надається роз'яснення щодо компетентності та кваліфікації фахівців. Обов'язковою вимогою обстеження відповідно до пункту 8-1 Порядку проведення обстеження є складання звіту, до якого додається акт обстеження з встановленням категорії пошкоджень об'єкта. Об'єкти з незначними пошкодженнями можуть бути обстежені комісією, до складу якої обов'язково входять фахівці із будівельною освітою, яка також складає акт з обстеження.

Відповідальним етапом процедури ідентифікації пошкодженого майна є фіксація фактів пошкоджень або руйнування будівель і споруд, зумовлених збройною агресією Росії. Така фіксація здійснюється відповідно до Порядку виконання невідкладних робіт щодо ліквідації

наслідків збройної агресії Російської Федерації, пов'язаною із пошкодженням будівель і споруд [5]. За результатами фіксації фактів пошкодження складається акт комісійного обстеження, який передається тримачу Державного реєстру майна, пошкодженого та знищеного внаслідок бойових дій, спричинених військовою агресією Росії. Тут можливий варіант письмового повідомлення власнику майна шляхом надсилання копії комісійного акта або шляхом надсилання засобами Порталу Дія.

Логічним наслідком попередньої процедури ідентифікації об'єкта є визначення класів наслідків щодо будівель та споруд, яка проводиться із залученням до оцінки кваліфікованого спеціаліста. Відповідно до [9], «усі об'єкти поділяються за такими класами наслідків (відповідальності): незначні наслідки — СС1; середні наслідки — СС2; значні наслідки — СС3. Згідно з [10], «клас наслідків (відповідальності) будівель і споруд — це характеристика рівня можливої небезпеки для здоров'я і життя людей, які постійно або періодично перебувають на об'єкті або які знаходитимуться зовні такого об'єкта, матеріальних збитків чи соціальних втрат, пов'язаних із припиненням експлуатації або з втратою цілісності об'єкта». Клас наслідків (відповідальності) будівель і споруд встановлюється згідно з вимогами будівельних норм і правил, затверджених відповідно до законодавства.

Безпосереднім та обов'язковим інструментарієм щодо забезпечення механізму оцінки пошкодженого майна є Методика визначення шкоди та обсягу збитків [6]. Алгоритм визначення розміру реальних збитків, упущеної вигоди та оцінки потреб у відновленні, викладений у Методичці, розроблено визнаними у світовій спільноті організаціями з урахуванням вимог національних та міжнародних стандартів оцінки, керівних принципів Світового банку. Положення цієї Методики передують за значущістю серед інших подібних положень нормативно-правових актів, методик, рекомендацій тощо, що регулюють питання визначення розміру збитків, завданих підприємствам, установам, організаціям, іншим суб'єктам господарювання всіх форм власності.

Відповідно до Методики [6] «об'єктом оцінки збитку є економічні втрати підприємств, установ та організацій, інших суб'єктів господарювання всіх форм власності». Розрахунок вартості здійснюється з метою: визначення збитків, завданих внаслідок збройної агресії, у межах кримінальних проваджень відповідно до законодавства України; визначення збитків, завданих внаслідок збройної агресії, для цілей подання постраждалими заяв на компенсацію; визначення збитків, завданих внаслідок збройної агресії, для цілей подання позовів (у тому числі колективних) постраждалими до судових інстанцій, зокрема міжнародних, а також подання позову державою України до міжнародних судових інстанцій; інші цілі, визначені законодавством». Для досягнення цієї мети визначаються показники у вартісному виразі, а саме «розмір реальних збитків; упущеної вигоди; потреб у витратах, необхідних для відновлення майна та майнових прав, що зазнали руйнівного впливу внаслідок збройної агресії» [6]. Оцінку збитків, завданих постраждалим внаслідок збройної агресії, здійснює третя (незалежна) сторона шляхом проведення незалежної оцінки збитків або судовий експерт (експерти) в процедурах експертного дослідження.

Вже сьогодні бізнес має можливість застосовувати певні інструменти для отримання компенсації і фіксації втрат бізнесу, контролю над своїм майном або руйнації такого майна внаслідок бойових дій в українських судах шляхом позову бізнесу проти Росії; порушення кримінального провадження з подальшим просуванням цього питання щодо відшкодування збитків (у тому числі втрат бізнесу) на міжнародний рівень [11]. Механізму застосування міжнародних інструментів для використання заморожених активів Росії за кордоном для відшкодування збитків на жаль поки немає. Створення будь-яких механізмів не буде швидким і вимагатиме значних політичних та економічних зусиль як на міжнародному, так і на національному рівнях. У будь-яких сценаріях розвитку подій основою нарахування збитків буде

належним чином проведена експертна оцінка та визначена обґрунтована, справедлива ринкова вартість, що базується на міжнародних стандартах оцінки за показниками, затвердженими Державою, із застосуванням фото, відео, картографічної фіксації.

Розглянуті в роботі нормативно-правові засади щодо здійснення оцінки пошкодженого майна внаслідок військової агресії Росії на території України дозволили встановити основні етапи в процедурі оцінки, визначені законодавством. Алгоритм оцінки можна представити таким чином: визначення порядку визначення шкоди та збитків, завданих Україні внаслідок агресії Росії; визначення порядку проведення обстеження пошкоджених об'єктів (майна) в процедурах ідентифікації; визначення порядку невідкладних робіт щодо ліквідації наслідків озброєної агресії Росії, пов'язаної з пошкодженням будівель та споруд (майна); визначення ринкової вартості пошкоджених об'єктів (майна), а також упущеної вигоди від неможливості чи перешкод у провадженні господарської діяльності, відповідно до Методики, третьою незалежною стороною.

Для розв'язання питань оцінки шкоди та обсягу збитків, завданих підприємствам, установам та організаціям усіх форм власності внаслідок знищення та пошкодження їх майна Росією, суб'єкти оціночної діяльності повинні забезпечити ефективну команду, яка буде складатися з таких фахівців: експерта-оцінювача з оцінки нерухомості для визначення ринкової вартості об'єкта з фіксацією її на дві дати: станом близько до початку воєнних дій та на дату подання позову/дати, близької до завдання збитків. Додатково визначається сума недоотриманого доходу; •консультанта, який займатиметься складанням проєктно-кошторисної документації та наданням рекомендацій, щодо проєктних рішень та кошторисоутворення; •експерта з обстежень технічного стану нерухомості та виконання технічного аудиту; •професійного юриста, який має досвід роботи з майнових питань (найкраще з міжнародним досвідом). Отже, важливим аспектом для бізнесу та громадян є отримання якісної доказової бази щодо відповідних збитків, яка надаватиме найкращі можливості для визначення компенсацій як в Україні, так і за кордоном.

Література

1. Kyiv School of Economics. Загальна сума прямих збитків, завдана інфраструктурі України через війну, зростає до майже \$138 млрд. Режим доступу: <http://surl.li/eqtrk>
2. Рік великої війни Росії проти України у 10 цифрах. BBS. NEVS Україна. Режим доступу: <https://www.bbc.com/ukrainian/articles/ck5y1k3rj0zo>
3. Постанова Кабінету Міністрів України «Про порядок визначення шкоди та збитків, завданих Україні внаслідок збройної агресії Російської Федерації» від 20.03.2022 № 326. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/326-2022-%D0%BF#Text>.
4. Постанова Кабінету Міністрів України «Про порядок проведення обстеження прийнятих в експлуатацію об'єктів будівництва» від 12.04.2017 № 257. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/257-2017-%D0%BF#n8>
5. Порядок виконання невідкладних робіт щодо ліквідації наслідків збройної агресії Російської Федерації, пов'язаних із пошкодженням будівель та споруд, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 19 квітня 2022 р. № 473. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/473-2022-%D0%BF#Text>
6. Методика визначення шкоди та обсягу збитків, завданих підприємствам, установам та організаціям усіх форм власності внаслідок знищення та пошкодження їх майна у зв'язку зі збройною агресією Російської Федерації, а також упущеної вигоди від неможливості чи перешкод у провадженні господарської діяльності, затверджена Наказом Мінекономіки та ФДМУ від 18.10.2022 № 3904/1223. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1522-22#Text>
7. Архіпов В.В., Холодова О.Ю., Артюх Т.М. Особливості визначення вартості рухомого майна, що постраждало або було знищено під час воєнних дій або терористичних актів при проведенні судової товарознавчої експертизи. Експерт: парадигми юридичних наук і державного управління, (2(20), 60-72. [https://doi.org/10.32689/2617-9660-2022-2\(20\)-60-72](https://doi.org/10.32689/2617-9660-2022-2(20)-60-72).
8. Роз'яснення щодо фіксації руйнувань для ліквідації наслідків бойових дій та відновлення інфраструктури населених пунктів в умовах воєнного стану. Сайт Міністерства розвитку громад та територій України. Режим доступу: <http://surl.li/ffedz>.

9. Стаття 32 зі змінами, внесеними згідно із Законом № 5496-VI від 20.11.2012; в редакції Закону № 1817-VIII від 17.01.2017 з урахуванням змін, внесених Законом № 2059-VIII від 23.05.2017}. Режим доступу: https://protocol.ua/ru/pro_regulyuvannya_mistobudivnoi_diyalnosti_stattya_32/

10. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України у зв'язку з прийняттям Закону України «Про стандартизацію». Документ 124-IX, чинний, поточна редакція від 01.03.2023, підстава — 2807-IX. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/124-20/>

11. Тимур Бондарев. Втрати бізнесу від війни РФ проти України: де і як отримати відшкодування? Режим доступу: <https://www.epravda.com.ua/columns/2022/05/24/687375/>.

BabaevV@ukr.net

Бабасєв В. Ю.

канд. наук з держ.упр., доцент

Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна,

ННІ «Інститут державного управління», Харків, Україна

ІНСТРУМЕНТИ ПІСЛЯВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ ЕКОНОМІКИ МІСТ

АНОТАЦІЯ. Розглянуто актуальні інструменти економічного відновлення міст, визначено обмеження їх застосування та умови для ефективної реалізації міжнародної допомоги. Запропоновано низку заходів щодо забезпечення економічної основи для відновлення міст.

КЛЮЧОВІ СЛОВА: економічне відновлення, інструменти зовнішньої допомоги, заходи відновлення.

Світовий досвід відновлення країн після воєнних дій показує високу залежність результатів відбудови господарської системи (зокрема, відновлення соціально-економічних відносин, науково-технічного рівня виробництва, модернізації інститутів та інституцій, що регулюють економічні відносини, оптимізації структури споживання тощо), відновлення та модернізації соціальної, політичної та інших сфер від адекватності (оптимальної відповідності історичним умовам, системоутворюючим чинникам та впливам конкретної країни) підбору і застосування комплексу внутрішніх і зовнішніх інструментів відновлення і відбудови. Взаємозв'язок і взаємообумовленість економічного відновлення, оптимізації політичних процесів та модернізації соціокультурної сфери вимагають використання системного підходу при дослідженні питань щодо способів, методів та результативності відновлення країни. Слід зазначити, що економічне відновлення (або відновлення економічного потенціалу та соціально-економічних відносин) є базисом для відбудови країни та фактором успішності заходів відновлення у довгостроковій перспективі. При цьому, враховуючи загальносвітову тенденцію активізації процесів урбанізації та з огляду на забруднення значних територій наслідками воєнних дій, для України сьогодні актуальним є пошук дієвих інструментів економічного відновлення міст та міських агломерацій.

Отже, розглянемо питання науково-обґрунтованого формування комплексу інструментів економічного відновлення міст та міських адміністративних територій.

Відновлення країни в цілому і міст зокрема, вимагає залучення значних інвестицій та капіталовкладень. При цьому вітчизняні дослідники зазначають, що використання на зазначені цілі виключно коштів державного бюджету розтягне процеси відновлення на 50–70 років, тож для країни необхідним є отримання міжнародної допомоги та підтримки [4].

Післявоєнне економічне зростання в Україні, на думку вітчизняних учених, можливе за умови реалізації заходів національної економічної політики щодо дерегуляції економіки та створення сприятливого інвестиційного клімату з одночасним спрямуванням бюджетних коштів на забезпечення базових національних послуг у сфері охорони здоров'я та освіти